

Қаз 2

Б 88

ҚАНИПА БҰҒЫБАЕВА

Шұғылалы шақ

ҚАНИПА
БҰҒЫБАЕВА

**ШҰҒЫЛАЛЫ
ШАК**

ЖЫР КІТАБЫ

АЛМАТЫ
«ЖАЗУШЫ»
1990

ББК 84Қаз7—5
Б 88

Редактор *Б. Ысқақов*

Пікір жазған *Ж. Бөдешев*

Б $\frac{4702250202-065}{402(05)-90}$ 89—90

ББК 84Қаз7—5

ISBN 5-605-00591-X

© «Жазушы» баспасы, 1990

БІРІНШІ БӨЛІМ

БҮЛБҮЛ ЖҮРЕК

Көктем кеп көңілімді көрікті етер,
Балбырап бойымнан күш, ерік кетер.
Наурыздың қарындай боп қайғым менің
Көп жатпай, күн көзімен еріп кетер.

Кеудемде қалғымай тек алқын, жүрек,
Сыр айтып сұлулыққа талпын, жыр ет.
Келеді серуен құрғым ай астында,
Алдымнан жел есіп бір «алтын жүрек».

★ Ушар ем қанат бітсе, шіркін, маған,
Осынау түнгі аспанға тың тыңдаған.
Талып бір әлдеқайдан құлағыма
Аққудың келеді үні сұңқылдаған.

Көзінен жұлдыздардың алып ұшқын,
Жұлдызға келеді бір жанып ұшқым.
Бұл әлде көктем күткен көңілдегі —
Арман мен әні ме екен сағыныштың?

Сәт сапар, не болса да, тілеп тұрдым,
Алтын ай — ақ шабағы түнек-түннің.
Қосылып көктем-күйге сайрағандай
Бұлқынып кеудемдегі жүрек бұлбұл!

Аққу болып көкірегімнен ұшты үнім,
Сездім өмір суығы мен ыстығын.
Туған елге бөліп берем, шашу ғып
Шуағы мен жүрегімнің ұшқынын!

Ояу жатып, ой толқынын өрдім көп,
Күнім күліп, тұрса мәңгі жер гүлдеп.
Маған деген көңілі ақ жандардың
Тұрам ылғи қуанғанын көргім кеп.

Тіршіліктің таттым балын, бар уын,
Қайда жүрсем, болды тілім қаруым.
Жан-жағыма төгіп келем жалынды —
Жүрегімнің жылуы мен жарығын.

Күн көзін ап көкірегіме қара, кел,
Тауып берші жанымдағы жараға ем.
Жер-шарының картасына ұқсап бір
Жүрегімнен көрінеді бар әлем...

Ғарыштарға саяхатты шексем көп,
Туған жерге тисе сосын өкшем кеп.
Армандаймын, жердегі бар адамға
Адамға тән жүрек сыйлап кетсем деп.

* * *

Бұл дәуір қандай дәуір, қиын дәуір,
Жатқандай жасын ойнап миымда бір.
Жүрегім жүрек емес, құйын-дауыл,
Жеткізем тілмен қалай күйімді ауыр?

Дәуірге бауыр басқан, ау, ағайын,
Көңілім — көктемдегі бала қайың.
Бағады бүршік-жанар жапырағы
Алмасқан әрбір таңның ауа райын.

Жапырақ берер дерек бүкіл жерден,
(Бүкіл жер алақаннан күтім көрген.)
Қараймын қорғасын бұлт жер-аспанға —
Арасын үрей көмген, түтін көмген.

Жер үстін кезіп жүрген құйын бардай,
Қан тасып, миыма кеп құйылғандай.
Арбасып, арпалысқан осынау бір
Дәуірде өмір сүру қиын қандай?!

Кім кетпей жатыр дейсің, кімдер келіп,
Барады күлетін шын күндер кеміп.
Тынысын тынымы жоқ тіршіліктің
Адамның ақыл-ойы тұр меңгеріп.

Біз бәрін біліп туып, түсінгеміз,
Болады болашаққа ісім негіз.
Күреспен өмір сүріп жүргендейміз
Милардың миллион қабат ішінде біз.

Бұл біздер өмір сүрген қиын дәуір,
Салмақ бар жүрегімде, миымда ауыр.
Ұршықтай зыр айналған жердің шары
Айналып бара жатыр құйынға бір...

ЖЕР ДЕГЕН...

Болатын күтуге де, түтуге де,
Жер деген тұтас жатқан бүтін дене.
Сен оны сатып алған жоқсың, жаным,
Бөлшектеп, жердің бетін түтіндеме.

Шеңгелі бар жердің де, шынары бар,
Шырылдап, шындықтан бұл кім арылар.
Орманды, тау-қыратты барлық жердің
Түлкісі, жолбарысы, қыраны бар...

Алуға табиғаттың бермесін көп,
Бойдағы терім — қаным жерге сіңбек.
Мен үшін жүрегі бар адамзаттын
Бәрін де сүйер едім жерлесім деп.

Тапқым кеп «ауру жердің» мен бір емін,
Адамзат әлеміне жол жүремін.
Күнге ұқсап, сүйем барлық болмысымен,
Бөлшектеп, бөле алмаймын жер жүрегін.

Келеді қызым өсіп, ұлым өсіп,
Ашсам деп арманының шыңына есік.
Көгіне алтын күннен қоңырау таққан,
Жер деген — тербер бәрін ұлы бесік!

«Сен, мен» деп бөлінгенді мен кешпеймін,
Мінезің кеңдікке бұл көнбес, мейлің.
Тілекпен шекарасыз, арманы бір —
Адамды жердегі бар — жерлес деймін.

Жер деген — жүрегі бір ортақ анам,
Тағдырды арқасына арқалаған.
Мәңгілік өлтірместен, болашақтың,
Желісін жер бетіне тартады адам.
Жер деген — жүрегі бір ортақ анам!

КӨТЕРІЛУ ЖЫРЫ

Жаның ашып өміріме, қарағым,
Айтып бір сөз, неге ұзақ қарадың?
Жеңіл болсам, көтеріліп кетер ем,
Күннен-күнге ауыр тартып барамын.

Өсер көктеп жас шыбықтан жыр — шынар,
Бар тіршілік өсу үшін құлшынар.

Қайдан білдің? Қозғап көріп, ешкімнің
Көтеруге күші жетпей жүр шығар...

«Көтермеді» — деп мен бе екем тұншығар,
«Жаңылмасын тізімінен сыншылар)
Ешбір көпшік, еш алақан көтермей,
Көк жүзіне көтеріліп Күн шығар!

Белгілі ғой ұшпайтындар ұраны,
Басқалардан көріп бәрін тұрады.
Шырқау көкке көмек, жәрдем сұрамай,
Көтеріліп ұшады тау қыраны.

Тағдырыма өкпе-назым жоқ менің,
Әлі де алда жетпегім мен жеткенім.
Әлдебіреу көтеретін

мен деген

Жолда жатқан бір кесек тас деп пе едің?

Көтерілем күнге сапар шегерде,
Көтерілем жырдан шуақ төгерде.
Мен сенбеймін биіктесің дегенге,
Туған елі көтермесе егер де...

Соқсын тынбай бар әлемнің жүрегі,
Жүрегімде елім өмір сүреді.
Тіршілігім тоқтайтындай,

табаным

Туған жерден көтерілсе бір елі!..
Жүрегімде соғады жер жүрегі.

ОН ЕКІ БАЛ

Он екі бал, қай күш оған шыдайды,
Далаға шық — үй үстіңе құлайды.
Осы жайлы сырттан хабар естіп кеп,
Сары уайым салып тұрған сыңайлы...

Жер сілкінсе, қайда аяқты тіреймін?
Шалғайынан бір ой ұстап бір ойдың,
Алдын-ала сары уайым салып тұр,
Жел соқтырып үңгірінен үрейдін.

Он екі бал асау аттай бұлқынып,
Сілкінеді, жал-кекілі бұлт іліп.
Далаға қаш — тау үстіңе құлайды,
Көк теңіздей жер туласа сілкініп.

Қаш деп мені үгіттейсің бекерге,
Қашып жүріп мақсатыма жетем бе?
Екі аяқты адаммын ғой, сонда мен
Жерден қашып, құс боп ұшып кетем бе?

Қаш, қаша бер, қашқың келсе егер сен,
(Қашқандарға не боламын, мен ерсем.)
Қашпаймын мен, «көппен көрген ұлы той»,
Жермен, елмен бірге көрем, не көрсем...

Аяғымда кісен, қолда жоқ шынжыр,
Кенет көзді жұмсам, болар жоқшым — жыр.
Сілкінген бұл жерде тұрып,
жүрегім
Ғафур Ғұлам жүрегіндей соқсын бір...

Үрей билеп қарамаймын әр таңға,
Қару тасып жатқан жұлдыз, Шолпанға.
Соғысынан қорықпап ем адамның,
Табиғаттың «соғысынан» қорқам ба?

Бүкіл әлем кеудесінде бір тыныс,
Тағдыры бір адам туыс, күн туыс.
Жерде емес, жүріп жатқан сияқты
Жүрегімде он екі бал сілкініс.

Жанартаудай жүректегі алаумен,
Жұлдыздарын түнгі аспанның санаумен,
Сілкіністен қашпай, тұрған күйімде
Туған жерде тау боп қатып қалам мен!

ЛЕНИННІҢ ХАТТАРЫ

Өмірдің ашылып ақ таңы,
Көңілмен көңілдер туысып,
Лениннің — көгершін хаттары
Көгімде көктемдей жүр ұшып!

Революция жапырақтары
Жанбады үстіне түсіп оқ.
Қорғады Лениннің хаттары
Әділет, еркіндік құсы боп.

Россия махаббаттары,
Сезімді азырақ ұстандар.
Күрескер Лениннің хаттары
Береді жауапты нұсқаулар!

Адамзат аңсары, аптабы
Ақынға Ұсынды тақырып.
Тоқтамай Лениннің хаттары,
Тұрды елді күреске шақырып.

Өмірдің болып от-шақпағы,
Пісіріп жер-ана толғағын,
Жалғаған Лениннің хаттары
Революция жолдарын.

«Патшалық» құлаған тақтағы,
Жыр өзге, бүгінгі күй өзге.
Жол шегер Лениннің хаттары
Съезден алдағы съезге..

Жыр өзге осынау шақтағы,
Естілер есімім жаңғырып.
Жазылар Лениннің хаттары
Жүректен жүрекке мәңгілік.

Әлемнің баянды ақ таңы
Атты да, қонды кеп қолға күн.
Лениннің тарихи хаттары
Құрады ұлылық томдарын,
Көрсетіп күрестің жолдарын.

Әлемнің болып жыр, мақтаны,
Әр елдің кеудесі нұр құшып,
Лениннің көгаршыи хаттары
Барады мәңгілік күнге ұшып.

Күн шығып түнекті тағдырдан,
Адамның атқанда ақ таңы,
Аманат етіп бір қалдырған
Даналық жапырақтары.

Октябрь жеңісі, ақ таңы
Әлемнің әнімен туысып,
Лениннің жазған хаттары
Көгімде Күн болып жүр ұшып!

АНА ТІЛІ

Өмір сүрдім, жерді бастым, күн көрдім,
Таласпақпын бақытына кімдердің?
Өзім білген ана тілін ақ уыз
Мен анамның ақ сүтімен бірге емдім.

Жетпес жерге тілімменен жетермін,
Жалғап тұрар тіл — көпірі екі елдің.
Өзге тілді үйрендім де өмірден,
Өз тілімді біліп туған екенмін.

Бұл сөзіме айта қоймас халқым сын,
Тілсіз тұрған көрінеді салқын шың.
Досым менің ұғам десе жанымды,
Тілімді осы түсінуге талпынсын.

Тәй-тәй басып, тілім шығып күн көрем,
Тілім барда табынамын кімге мен?!
Өмірде бір өз тілімді білсем, дос,
Өзге тілді үйренуге үлгерем.

Тілім деймін бірлік басын, құт басын,
Жанымды жат ұқсын, мейлі, ұқпасын.
Аман келген менің ана тілімді
Уақыт аузы жайын болып жұтпасын...

Көкірегіме құйып әппақ таң нұрын,
Таң нұрымен көзін ашар жан жырым,
Келетұғын күнім менің ертеңгі —
Тілім менің болады бар тағдырым!

Тілім сырым, таң сәулелі ерке әнім,
Келер күнге тіл керуенін тартамын.
Тасқын-шумен ұмытуға тілімді
Мен анамның ақ сүтінен қорқамын.

СОЛДАТ ҚАСКІСІ

Шертіп өткен шежірелер жайлы көп,
Көңілдерді шарпығандай қайғы кеп.
Музейде тұр солдаттың бір қаскісі,
Қасіретін сұм соғыстың әйгілеп.

Өрт соғыстың жағып жерге шақпағын,
Түнек етіп жас өмірін, ақ таңын,
Жау қолдары бір солдаттың басына
Бірнеше оқты көріп тұрмын атқанын.

Бас киімге уақыт болар бас куэм,
Құлағанда басы айналып жас қыран,
Үнсіз, тыныш бөлмеде тұр,
шығып кеп
Бұршақтаған оқ пен оттың астынан...

Айнымаған туған жердің тасынан,
(Оқтың исі, қанның исі сасыған.)
Қаскіменен мынау жарық дүние
Ұшып кетті екен кімнің басынан?

Найзағайлы шарпылып бір өрт күймен,
Жаралы ер көкірегіндей кек түйген,
Музейде тұр солдаттың сол қаскісі
Ұқсап жұмыр жер шарына оқ тиген!

ӘКЕМ ҮШІН...

Жеңіс жайлы жырлар жазу — бұл міндет,
Жалынына жылынамын сырдың көп.
Әкем маған суық қарап, айтатын —
Тұмай жатып мені алысқа құдың деп.

Еске түсер балалық шақ, бір сағым,
Сол күнгі із, қабағымда тұрса мұң.
Әке ойынша «өртті өшір, тез жет» — деп,
Мен шешемнің тепкілеппін құрсағын...

Қиял желін ұстаймын деп қудым көп,
Ақ бұлаққа ақ жүзімді жудым кеп.
Әкем маған суық қарап, айтатын
Соғыс қызып тұрған кезде тудың деп.

Жеңгелері бұл әзілге күлсе де.
Қағатұғын бір сөзіне бір шеге.
Ұрсатын кеп сол сұрапыл соғысқа
Мен кінәлі емесімді білсе де.

Ұмытылған, өтіп кеткен жылдар көп,
Мазалайды, ойыма отты жырлар кеп.
Әкем менің жылы қарап ініме,
Айтатұғын жеңістен соң туған деп.

Қаһарланса, жолбарыстай ақырып,
Тағы жауға шабатындай атылып,
Әкем менің көтеретін інімді,
Туған жерге сол алғандай шақырып.

Уақыт солай болса, біздер не етерміз,
Өтер көктем, өтер жаз бен өтер күз.
Әкем үшін ескерткішке айналдық,
Соғыс, Жеңіс перзенті боп екеуміз...

* * *

Өмір деген — арты өкініш, алды үміт,
Асырады күн мерейін түнгі жыр.
Туған айдың жүзіменен жаңғырып,
Құлағыма келеді ылғи бір дүбір.

Шаңын қосып бір тау менен бір тауды,
Жүйрік желге уақыт мініп шапқандай.
Тасқа тиген тұяғынан тұлпардың
Жарқ-жүрқ етіп жұлдыз ұшып жатқандай

Қалай өмір сүрем сүймей, танданбай,
Қонып жатыр үлбіреген гүлге шық.
Ұшады уақыт қанат байлап алғандай,
Жүрегімнің соғысымен үндесіп.

Түнді серпіп, етейінші күнді жыр,
Табиғаттай тазалыққа бас ұрдым.
Маған ылғи естілетін бір дүбір —
Дүбірі ме, келетін жас ғасырдың?

ТЫНЫҚ МҰХИТЫ ҮСТІНДЕГІ ТІЛЕК

Адам тағдыр, жер мен күндей тоғыстым,
Екпінімен уақыттай ағыстың.
Азияға азынатқан от-дауыл
Тынық мұхит, мұхиты емес соғыстың.

Жарық дүние, жарық күнім, ізгі анам,
Тіршілікке кеудесі иіп, сыздаған.
Ұйқыдағы толқындарын мазалап,
Тынық мұхит тыныштығын бұзба, адам!

Жұлдыз қақсын тынық мұхит есігін,
Қателікке болмайды ешбір кешірім.
Жер атты ұлы планетаның үстінде
Тербеп тұрсын тыныштықтың бесігін.

Жер — ортақ үй, шаңырағым, аспаным,
Аспанымнан өрт шықпасын қас-қағым.
Тынық мұхит қорлық көрген анадай
Жыламасын, жерге жайып шаштарын.

Тағдыры бір адам — әлем, дәуірдің,
Тарих бастан кешпесе екен ауыр күн.
Айқайлаймын, айналмасын беймезгіл
Тынық мұхит мұхитына дауылдың!
Белгісі боп тұрсын бейбіт дәуірдің.

Күнім тауға күмістен зер жалатсын,
Қалықтайын, қиялға алып қанат шын.
Тыныш жатқан Тынық мұхиты үстінде
Оқ атылмай, бейбіт, тұнық таң атсын!

ШЕГЕ

Шығып жатыр кереметтен керемет,
Соның бәрін айтып-айтпай, не керек?
Оқушыма арман, тілек, ойымды
Аз сөзбенен берсем деймін шегелеп.

Аз сөзбенен үлкен ойды ұқтырып,
Армандаймын, кірпігіме шықты іліп.
Көп нәрсені ұстап тұрар жібермей
Шегелерде болады бір мықтылық!

Толғанамын, табиғаттан сыр бағып,
Тіршілікпен тынысымды бірге алып.
Жарық шашқан жұлдыздардан түнгі аспан
Төбесіне күміс шеге тұр қағып.

Маңайына нәзік сәуле тараған,
Жұлдыздарға жұлдыз жанып қараған.
Күтіп тұрған өз орны бар, қағылар
Әр шегеге ұқсайтындай әр адам.

Ізге толы кең даланың соқпағы,
Тоқтамайды, тисін тағдыр тоқпағы.

Бұлтты аспанға шеге қағып жатады,
Найзаласқан найзағайдың оттары.

Сұрама, дос, мынау қалай, неге, деп,
От шығады, тасқа тасты көр егеп.
Ғасырлардай қашықтықтың арасын
Бара жатыр мұнаралар шегелеп.

Таңғы аспан қанат жайып, Күн шығар,
Күн көзімен көзін ашып гүл шығар.
Тасқа жайып қыран тұяқ тамырын
Шың басына шеге қағып тұр шынар.

Жұлдыз — шеге болып көктен жансам көп,
Тәңірге мен жалынбас ем жан сал деп.
Өмір деген мынау ұлы сарайдың
Армандаймын бір шегесі болсам деп!

КӨКТЕМ ХАБАРЫ

Қарсы алдымда сөйлегендей жақын кеп,
Әр сөзі алтын, айтпай көрші, ақын деп.
Ұлым маған хат жазады қаунып —
Сібір жаққа көктем келе жатыр деп.

Дүниеге кең ашып ой жанарын,
Найзағайға қайрағандай қаламын,
Табиғаты ақын болмай қайтеді,
Ақ сүтін оя емген ақын ананың.

Құлағына сыбырлаймын жақын кеп,
«Қайтпас, қайсар тудым сендей батыр» — деп.
Мен де ұлыма хат жазамын, аңсаған —
Алатауға көктем келе жатыр деп.

Аналардың ақ сүтіндей ақ таңым,
Ақ таңымды келер сүтпен ақтағым.
Хабарлайды көгімдегі көгершін
Жер бетіне көктем келе жатқанын.

Ұмыт болып мұнарланып өткен күн,
Ақша бұлтты аспан төсі көк теңбіл.
Хабарлайды, сылқ-сылқ күліп ақ бұлақ
Тау үстіне өрлегенін көктемнің...

Қош айтысып, соңғы қардай күнге өткен,
Есігімді қақпақ еді жыр көптен.
Көктем дейді күбірлеп бір бала қыз,
Көкірегінде бүршіктеген гүл-көктем...

Сағынышпен күткен күн ғой көптен бұл,
Көп кешікпей, белестерде көктер гүл.
Хабарлайды шағалалар шаңқылдап,
Көк теңізге келгендігін көктемнің.

Жер шарына аспан ортақ, шатыр боп
Тұрғандықтан, ана туған ақын көп.
Ұлым маған хат жазады «Сіз жақтан —
Сібір жаққа көктем келе жатыр» деп!.

* * *

Жас емессің,
азаматсың енді, ұлым,
Көтерерсің өмір деген жол жүгін,
Бір сен емес, Шоқан менен Сәкеннің
Ізі қалған көшесінде Омбының.

Топырағында жатыр, қазсаң, өрт-ұшқын,
(Өрт-ұшқынын өлеңнің мен ерте іштім.)
Әке өмірін, құлақ түрсең, күрсініп,
Айтып берер толқындары Ертістің.

Осы жерден солған, өнген талай гүл,
Ізі жатыр Ілиястың, Абайдың.
Қадам бассаң, сол қаланың, қарағым,
Бүгiнiмен өткенiне қарай бiл.

Дүниеге көзiңменен қара кең,
Отаныңнан басталады бар әлем.
Әкелердiң көз жасымен, қанымен
Қоректенген тарих деген кәрi емен.

Жанға содан керегiңдi ала бiл,
Аман көрген әрбiр күнiң — жаңа жыл.
«Сыр сандықтай» құпиясы сақталған,
Шешiлмеген жұмбағы көп қала бұл...

Шақырады шалғайларға жол бүгiн,
Дей алмаспын «қарны ашып, тоңды ұлым».
Қайралып жас қанаттары дауылға,
Сұңқар боп ұш аспанынан Омбының!

ТАУҒА ҚАРАП

Тағдыры бар арманның,
Әдiлет пен жалғанның.
Жер астында тұтасқан
Тамыры бар таулардың.

Басына қарап заңғардың,
Айқай салдым, алдандым.
Жүрегі бiрге соғады
Дәуiрi бiр жандардың.

Бұлт емшегiн иiткен,
Жарысар қиял киiкпен.
Көзiме ыстық кең далам,
Жылуы жоқ биiктен.

Толқынға толқын асылып,
Уақытқа, күнге бас ұрып.
Бар асылын тереңге
Шөгер таулар жасырып...

Бақылаған бар ізді,
(Арман, тілек, арызды).
Таулар ұлы теңіздің
Ескерткіші тәрізді.

Әділет пен жалғанның
Ортасында жанғанмын.
Жасап жатқан тартылыс —
Тамыры бар таулардың,
Тағдыры бар арманның.

Биіктікке тандандым,
Бауырына сан бардым.
Ұстап тұрған жібермей
Жер — анасы таулардың,
Мен осыны аңғардым!

КЕШІР, АНА

Тұрар деуші ем жанарың шамдай жанып,
Жас қиялым ұшыпты шалғайға алып.
Кешір, ана, таппадым зиратыңды,
Тегістеліп кетіпті, жерге айналып...

Өмір деген ашылған мың сан есік,
Мың шам жанса, қалады бір шам өшіп.
Жусан кешіп жүруші ең, қабіріңнің
Үстіне де кетіпті жусан өсіп.

Жылытушы ең от жағып үй-ішіңді,
Көңіліңнің көңілге күйі сіңді.

Үстіңе өскен тамырлы сол жусанның
Иісінен сездім мен иісінді.

Өтті өмірің бір тұтам айнала алмай,
Қайраным жоқ тағдырға, қайран ана-ай!
Тербегендей сен жатқан осы жерді
Торғайлардың тынымсыз сайрағаны-ай.

Көтеріліп, басылып көкірегің,
Қиналыпсың, білмеппін, өкінемін.
Өз алдымда ақырғы демінді алып,
Көз алдымда көз жұмып кетіп едің...

Ақ жүзінді әжімді есіме алам,
Ұнайды онсыз өмірдің несі маған?
Қызығына тірліктің түсіп кетің,
Сирек келсем басыңа, кешір, анам.

СЕНЕМІН

Күнім бар, көлеңкем мен бар шуағым,
Қаласаң шуағымнан ал, шырағым.
Қолымда тұр ғой бәрі, мен неге осы
Тағдырдың табанында жаншыламын.

Сырым бар, арманым бар жетпей қалған,
Жырым бар жүрегімде оттай жанған.
Есейтер қиындықты тілеп көңіл
Бұрылып кетем дайын тақтай жолдан.

Жаралған бірге жермен, ғаламменен,
(Ғалам да өлшенеді санамменен.)
Бойында ашылмаған құпия бар —
Күрделі әлем екен адам деген...